

חינוך לחיים

פרשת במדבר

מובא בחז"ל שבשעה שקיבלו ישראל את התורה, נתקנאו בהם אומות העולם ואמרו: 'מה ראו אלה להתקרב יותר מן האומות', אמר להם הקב"ה: הביאו לפני ספרי יוחסין שלכם שנאמר בתהלים 'הבו לה' משפחות עמים', כשם שבניי מביאים - שנאמר בפרשת השבוע 'ותילדו על משפחותם'.

וזה מה שכתוב דווקא בפרשה הנקראת לפני מתן תורה 'שאו את ראש כל עדת בני ישראל' - שלא זכו ליטול את התורה אלא בשביל יחוסם.

ועלינו להבין מה היתה כוונת דברי חז"ל בהבאת ספרי היוחסין, וכי הוצרכו להודיע יחוסם. וודאי שיש כאן יסוד וקשר מהותי בין יחוסן של כלל ישראל לקבלת התורה.

מסופר על יהודי שבא לפני מהר"א מבעלזא זי"ע וסיפר שיודע בבירור שהוא נכד של ר' אלימלך זי"ע, אך אינו יודע סדר היחוס, אמר לו מהר"א מבעלזא זי"ע - כשיודעים זה משהו אחר לגמרי!!!

על פי פשוטו היתה כוונתו לומר, שכאשר יודעים סדר היחוס יש לכך יותר חשיבות, שזרעו מיוחס ומבורר אחריו. אבל יותר בעומק יש להבין, שאם יודעים ומבינים היחוס בהכרה פנימית יש לזה משמעות אחרת לגמרי.

זוהי זכות שהיא חובה - המגדלת ומרוממת את האדם ומשפיעה על התנהגותו. להיפך ממה שכתוב אצל אדוניהו 'ולא עצבו אביו מימיו לאמור', כפי שהיה מרגלא בפומיה של הפני מנחם זי"ע שלא התבונן להעמיד לפני עיניו צדקת אביו הצדיק, - היה לך אב כזה ואיך אתה נראה!?

זו היתה המטרה כשנאמר לבני ישראל הביאו לפני ספרי היוחסין - שכל אחד מהם ידע היטב אחרי מי הוא מתייחס, כי ידיעה זו היא המשפיעה להתרומם ולהמשיך את הדרך אשר סללו לנו האבות. ולא זו בלבד שחשיבותם של כלל ישראל היא מצד יחוסם, אלא אף מצד עצמם, שלא יעלה על לב האדם לחשוב מי אני ומה מעשיו, איזה חשיבות יש לי בתוך עמך בית ישראל, כי לכל אחד יש רצון ותשוקה להיטיב מעשיו, וגם אם לא תמיד עולה בידו, הרי 'אין לך אדם שאין לו שעה',

וכפירוש השפת אמת אין לך אדם אשר אין לו רצון. האדם לא נמדד במעשיו החיצוניים אלא ברצונו הפנימי. וזה עומק הכוונה בדברי רש"י בפרשתו מתוך חיבתו מונה אותם 'כל שעה' - הקב"ה סופר ומונה את הרצון הפנימי והאמיתי של כל איש ישראל.

ונזכור שהצטיינות כל יהודי איננה רק בספר היוחסין שלו, אלא במה שעוד יותר חשוב שעושה את היוחסין "לספר", כדי ללמוד בו להגות ולשאוב ממנו השראה רוחנית. להטיב, לעדן ולשפר את מידותיו ותכונותיו, ולצרף עוד דפים נאים ונעלים לדורות הבאים.

ועל זה יש להמליץ את הכת' "זה ספר תולדות אדם" היינו שתולדות אדם ודברי ימי חייו יהיו כה עילאיים עד שיהיו ראויים להעשות ספר, שאנשים ילמדו ללכת בעקבותיו לטוב להם כל הימים. האדם במשך כל ימי חייו צריך להתכונן אל היום שיתקיים בו "כל מעשיו בספר נכתבים". שהספר יספר את מעשיו ועלילותיו בהיותו בחיים, וישמש ספר לימוד לדורות. אל לנו למצוא סיפוק מספר היוחסין של האבות בלבד, עלינו לחיות חיים נעלים אשר יוסיפו לאותו ספר היוחסין שנוריש לבנינו אחרינו עוד דפים משלנו, אשר הם יהגו בהן, ואף אם יעמדו בנסיגות קשים, הם ימאנו לנתק את שרשרת היוחסין, אשר הדורות שקדמום חשלו במסירות נפש לשמירת שלימותה. וידוע האימרה "אף על פי שהניחו לו אבותיו ספר תורה, מצווה לכתוב משלו" דהיינו שעל הבן לכתוב בספר היוחסין שהניחו לו אבותיו ספר, שכולה פרשה, המשך נוסף משלו.

יש לנו לדעת שמעלת עם ישראל מתגלה לפעמים דווקא בתוך חשכת הגלות, כפי שנראה להלן. החתם סופר מקשה מהיכן היה לבני ישראל ספרי יחוס, וכי במצרים בעבודת הפרך כתבו שטרי יחוס. ומפרש, שספרי יוחסין אלה נכתבו לפרעה לדעת כמה עבדים יש לו, כדרך עבדי המלך שנמנים ונכתבים בלידתם בשמם ושם אבותם.

רואים אנו אם כן, שדווקא מתוך חשכת הגלות נכתב יחוסן של ישראל, דווקא מתוך העבודה בחומר ובלבנים נחקק העדות של נפשות כלל ישראל למספרם. והאמת היא, שעצם העבודת פרך בגלות מצרים ובכל הגלויות, והמלחמה עם היצר הרע שלא לטבוע בגלות, היא היא החשיבות והוא הוא היחוס שעל פיו אנו נמנים ונספרים. זהו העניין שהנה במנין בני ישראל מוזכר שוב ושוב 'כל יוצא צבא'. אם הכוונה כפשוטו לאלו היוצאים למלחמה לכבוש וללחום, הרי בהיותם במדבר היו מוקפים בענני הכבוד, ולא היה צורך בכל זה כלל. אך לפי ענייננו יובן שמדבר מהמלחמה הגדולה, מלחמה שבלב, מלחמה תמידית הנוהגת בכל מקום וזמן, מלחמת היצר שאינה פוסקת לעולם!!

ידיעה זו חשובה לכל אחד ואחד, לידע ולהודיע את היותינו 'יוצאי צבא', שלא יטעה האדם לחשוב שאין לו צורך לצאת למלחמה או שאין בכוחו ללחום עם יצרו.

זוהי ההכנה לקבלת התורה במנין בני ישראל, לדעת את יחוסינו, להכיר שבלב כל איש ישראל מופקדת נשמה טהורה, ויש לו רצונות טובים, ובכוחו להילחם עם יצרו, להיות חייל נאמן ה' בצבא ה'.

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com

חינוך לחיים

פרשת במדבר

"איש על דגלו" – התורה מאריכה בסדר הדגלים והעמדת כל שבט ושבט ע"פ דגלו, ובוודאי האריכה התורה בזה ללמדנו ארחות חיים ודרכי ישר. ואנו נלמד שעל האדם להכיר את "דגלו" ותכונותיו, כדי שיוכל לקיים על ידם את השליחות שלמענה הוא נוצר כמאמר הרה"ק מטשורטקוב "תעודת האדם על הארץ אשר נוצר עליה ומה ה' דורש מעמו יוכל להכיר בכישרונות שעטרו היוצר כל". וכמו שביארו בשם הנצי"ב את הנאמר בעשרת הדברות "לא תשא את שם ה' אלוהיך לשווא" ומבאר, כי הנה הקב"ה חנן כל יציר נוצר בתכונה וכשרון מסוים אשר בו יוכל במיוחד לכבד את ה' ולרוממו, וכמו שאומר המדרש "כבד את ה' מהונך" – ממה שחננו, והכישרון הזה לא בא לאדם מכוחו ופעולתו, אלא הקב"ה טבע בו תכונה זו משחר ילדותו למען יוכל למלא את התפקיד המוטל עליו כפי שגזרה חכמתו העליונה וזה אזהרת הלאו לא תשא, שלא יבזבז את מתנת ה' ולא ישתמש בכישרונותיו כראוי. ואיך ידע האדם מה תפקידו? אומר ר' זושא שכשם שאין פרצופיהן שווים כך אין דעותיהם שוות, ואם בפרצופיהם שונים ק"ו שהם נבדלים בפנימיותם, ולכל נברא יש תפקיד המיועד לו מהשמים ועליו למלא את שליחותו המיוחדת. והכישרון הבולט שיש לאדם שאליו הוא נמשך ומשתוקק הוא תפקידו המיועד לו מהשמים שהנשמה מתאוה למלא את תפקידה ולעשות רצון קונה ו"דוחפת" את האדם לבטא את כשרונו המיוחד. וזה הביאור בדברי חז"ל "לעולם ילמד אדם תורה במקום שליבו חפץ" כי נטיית הלב מורה כי אכן זהו המקום המיועד לו מה' ושייך לשורש נשמתו. וכפי שתמיד חשש שלאחר מאה ועשרים לא ישאלו אותו מדוע לא הייתה כמו הרמב"ם או כמו הרשב"א, כי על זה יש לו תשובה, שהוא לא קיבל את הכישרון שלהם. אבל מהשאלה הבאה אני מפחד, מדוע לא היית אתה עצמך, כי הרי רק לך נתנו את הכישרונות המיוחדים שיש לך. לכן כתוב איש על דגלו, לרמז שכשם שדגלי השבטים היו שונים, וכדברי רש"י "לא צבעו של זה כצבעו של זה", כך גם כל איש יהודי צריך לדעת שתכונותיו וכישרונותיו ניתנו רק לו בלבד ולא ליהודי אחר. ולכן צריכים להשתדל להפוך מעצמינו את הטוב ביותר בעבודת ה'.

עפ"ז מיישב הסתירה בדברי חז"ל מצד א' כת' "קנאת סופרים תרבה חכמה" ומצד ב' מסופר "באחד שהיה עינו צרה במשנתו של חברו, נתקצרו חייו ונפטר לו" רואים שקנאת סופרים לא הרבתה לו חכמה. וההסבר שסתם קנאה אין בה כל טובה, והקנאה הכשרה היא, שייאמר אדם לעצמו כמו שפלוגי מנצל את כשרונו וממלא את תפקידו לפי מה שהתברך, אף אני אעשה כמותו ואנצל את כשרונותי וכוחותי לפי מה שחנן אותי אלוהים. כי אם נלמד איש מרעהו להשתמש בכוחות ובכישרונות לטובה ולברכה נגיע כל אחד לרום המעלה שבידו להגיע. כי "איש על דגלו באתת לבית אבתם" – כל דגל יהיה לו אות, מפה צבועה תהיה בו צבעו של זה לא כצבעו של זה. לכאורה מדוע כתוב איש על דגלו ולא שבט על דגלו? ואפשר לומר, מובא באוצר המדרשים: מדוע העורב הולך בצורה משונה? כיון שפעם הוא נתקנא בצורת ההליכה של היונה הוא ניסה לחקות אותה ולא הצליח, ניסה וניסה עד שלבסוף שכח גם את צורת ההליכה שלו, ומאז הוא הולך בצורה משונה. כשם שאין פרצופיהן שווים, כך אין דעותיהן שוות, מכאן צריכים אנו לדעת שאל לנו לחקות או לקנא ביכולות של החבר, משום שלכל אחד ניתנו הכישרונות המיוחדים לו בלבד.

וכך מפרשים את הפס' בקהלת "שמח בחור בילדותך ויטיבך לבך בימי בחרותך והלך בדרכי לבך" והסביר רש"י בשבת ס"ג שמח בתלמודך, למוד משמחה ומטוב לב, לפי שאין הילוך עבודת ה' בתמידות של כל בני אדם שווין, זה עוסק בתורה ועמלה כל היום, וזה פורש לעבודה, וזה לגמילות חסדים. וגם בתורה עצמה אין כל דרך לימוד שווה. ואם בא אדם לשאול איזו דרך ישרה שיבור לו בדרך לימודו? על זה אמר קהלת "והלך בדרכי לבך" מה שלבו נמשך אחריו ברור שמזלו חזי כי זה ענין טוב לפי כח נפשו.

גם בדרך הלימוד תלוי בתכונת נפשו ונטיית ליבו כפי שכותב ה"שבט מוסר": "הנני מוסר לך דבר אשר תרדוף אחריו ויהיה חיים לנפשך וענקים לגרגרותך, לעולם יהיה עיקר לימודך בדבר של תורה שלבך חפץ יותר... ורמז לדבר "כי אם בתורת ה' חפצו" כלומר תורת ה' תלויה בדבר שלבו חפץ לעסוק". אך צריך להזהר שלא יעשה אדם דין לעצמו להחליט מה חלקו ודרכו בתורה לפני שיתיעץ עם מורה דרכו, שהרי מאוד יתכן שזה עצת היצר "שהרבה עצלות עושה" ומחפש דרך קלה, במקום ש"תכבד העבודה על האנשים".

וזוהי יסוד היסודות בחינוך – כפי שכתב הגר"א שצריך לחנכם כפי תכונות נפשם וכדברי הפס' "חנוך לנער על פי דרכו" – דרך מזלו וטבעו כן תחנכהו לעשות מצוות. ואז "גם כי יזקין לא יסור ממנה" אבל כאשר תעבירהו על מזלו, עתה ישמע לך מציאתו אותך, אבל אח"כ בעת יוסר עולך מעל צוארו יסור מזה, כי אי אפשר לו לשבר מזלו.

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com